

VPRO

NUMMER 14 7 APR 1988 T.M 13 APR 1988 / 1,40

HET ANARCHISME IN DE JAREN TACHTIG
EEN HEMEL OP AARDE
EEN MAAND LANG BIJ DE VPRO-RADIO

INHOUD:

Door het Oog van... (2), Jan Blokker (2), Een anarchist (3), Luigi Comencini (8), Gysbert Japicx (12), en verder nog (16 t/m 19), TV volgende week, Radio regionaal en Puzzel (94 en 95), **etherbericht: AVRO-personeel moet Wibo Laat Te Veel Winden niet. Maar TROS-personeel draagt hem op handen al naar AVRO toe**

Aan dit nummer werkten verder mee: Amsterdams Vertalers Collectief, Ellen van Baren, Jan Blokker, Jean A. Gili, Henk Jongebloed en Trinus Riemersma

Omslag: Jack Prince

Redactie: Nelleke van der Drift (beeldred.), Wil Heijens (productie), José Schoite (tv Ned. a.i.), Karin Kriek (radio), Mary Nanne (tv België + rest), Boudewijn Paans (hoofdred.), Enny Polak (radio), Kees Sluys (tv Duitsl.), Henk Willemse (eindred.)

Promotor: H. van der Linden/ E. van Sterkenburg (ass.)

Abonnementen: Giro gids: 259600
Nederland en België 49,80 jaar, 26,70 halfjaar,
14,25 kwartaal/ 48,60 autom. afschrijving
(prijzen incl. lidmaatschap per 1-1-'84)

Opzegging gids:

4 weken voor vervaldatum anders volgt toezending en berekening volgend kwartaal

Adreswijziging: 4 weken tevoren

Giro contributie VPRO: 444600

(geen abonnementen)

Adres VPRO:

Postbus 11/ 1200 JC Hilversum/ Tel. (035) 712911

Door het Oog van Ellen van Baren:
Kijk Haar, dinsdag, over kunstmatige inseminatie bij twee samenwonende vrouwen

GOED

Wie zou, behalve Jaap, nog meer weggaan als Wibo komt?

Fred?

Fred vast niet.

Hoe oud zou Fred nou wezen?

Blokletter-Fred - dat zal waarachtig niet ver van de VUT af liggen: die zit z'n tijd wel uit. Guus blijft natuurlijk ook. Guus reist al jaren half geld, heeft alle tekkels overleefd, en zal zeker niet eerder willen doodgaan dan Wallis.

Walter dan?

Ja, zeg, Walter is gek! Terwijl het over drie jaar vierhonderd jaar geleden is dat Vondel werd geboren die zowel protestant is geweest als rooms, zowel relaties had met Antwerpen als met Keulen, zowel dichte als - zie Jaap - in textiel deed, dus aan die serie doen sowieso BRT en WDR mee, en de Muiderkring kan worden vertolkt door alle Krabbétjes samen!

Nee, ik heb even gedacht aan dat jonge mens op weg naar het concertpodium, die Cees.

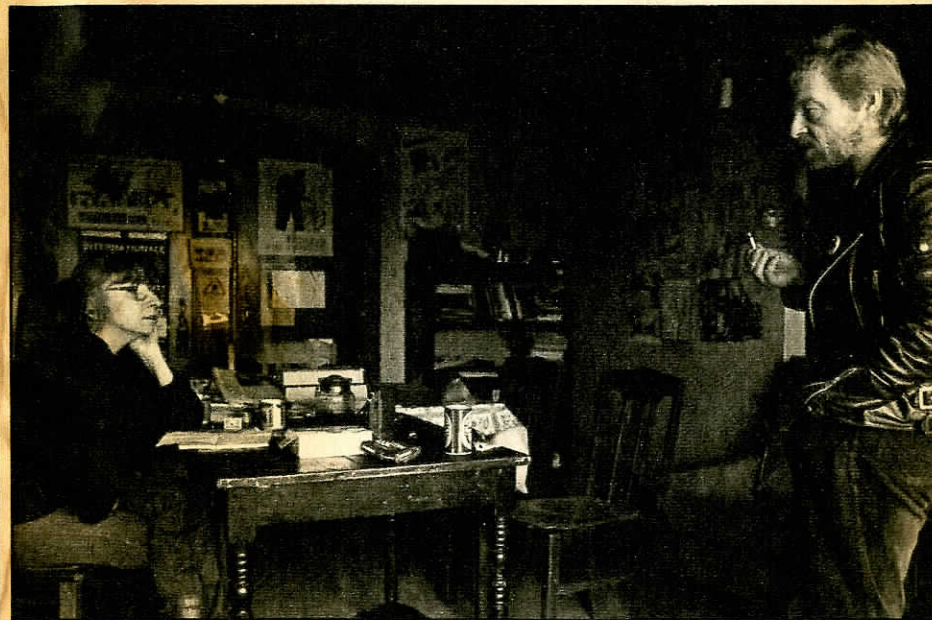
Maar die is uiteraard ook niet op z'n achterhoofd gevallen: die volgt Jaap op. Eigenlijk zit straks iedereen goed bij de AVRO.

Jan Blokker

Auteursrecht vormgeving en inhoud voorbehouden/ Advertenties: RTV-combinatie, postbus 7249/ 1007 JE Amsterdam

Jan Bruens en het Anarchisme

WIJ GAAN OP PAD EN WE GAAN WEER UITEEN

Bruens in gesprek met Wil Heijens

Een hemel op aarde. De VPRO-radio een maandlang over het anarchisme in de jaren tachtig. Onder de medewerkers aan het programma van 8 april, 'De schoonheid van het anarchisme', beeldend kunstenaar/anarchist (medewerker oa aan het anarchistische blad Gramschap) Jan Bruens. Wil Heijens ervaart hem als zwijgzaam over het hoe van de acties, die hem regelmatig in de gevangenis doen belanden, maar niet over het waarom: het streven naar een nieuwe rozige maatschappij, autonomie voor het individu. Doel dat alle middelen heiligt? Bruens: 'Geweld is iets dat ik nooit uitgesloten heb.'

Naar Cadzand-Bad gelopen om de dode vogel affiches te zien, waar hij het dorp mee volgeplakt heeft. *Hoeveel boete staat er op dat plakken?* 'Vijfzeventig gulden als ze je betrapten of drie dagen zitten. Ken je de APV dan niet?' Duidelijke verbazing.

Terug over het strand naar de bunker waar hij op dit moment woont. Hij maakt een gebaar richting zee: 'Een open riool'. En daarna: 'Dieren, vogels vooral - 'k heb er van

jongs af aan met ontzettend veel plezier naar leren kijken. Maar als je dan zo'n totaal vervuilde vogel op het strand vindt, onder de olie weetjewel... 't is niet bedóeld zo. Je kunt een buizerd een muis zien doden en dat als heel natuurlijk ervaren. Maar een dode kabeljauw met een kankergezwell of een gecrepeerde vogel met z'n halve maag vol plastic granules, die blijkbaar met tonnen tegelijk in zee gestort worden - hee!

Dorp volgeplakt

erg vind ik dat. Ja, net als Peter Vos heb ik altijd veel vogels getekend, van kwartels tot adelaars. Maar olievogels ga ik niet zitten tekenen. Die fotografeer ik voor m'n affiches, vanwege de maatschappelijke relevantie. Niet het mooi prevaleert, maar het nut'.

Hoe staan ze tegenover jou hier in het dorp? Iemand die de boel volplakt en in een bunker op het strand woont?

'Ik ben geen dorpsbewoner met de dorpsbewoners als je dat bedoelt. Maar niemand die mijn ruiten ingooit. Nog niet tenminste'.

Maar hoe kom je in deze uithoek aan mensen als je actie wilt voeren?

'Door plaatsens te bezoeken waar mensen bij elkaar komen. Daar kom je vanzelf in contact met degenen die... eh... later te benaderen zijn. Ja, ik kan je nou wel de hele structuur uit gaan leggen, maar dat zou te leuk zijn voor de autoriteiten. Maar ik wil wel zeggen dat er een netwerk bestaat'.

Wanneer is een actie geslaagd?

'Nooit - maar sommige ervan herinner je je wel als leuke acties. Zo'n bezetting van RSV met al die publiciteit - toen de levering van die duikboten aan Taiwan actueel was...

't Liep af met drie weken gevangenisstraf, maar daar word ik allang niet meer opstandig van. Met welk doel? Je handelt toch ook een beetje rationeel? Ik kan genoeg redenen bedenken om in een gevangenis tegen allerlei zaken te protesteren, maar ik weet onder de hand ook wat vruchten af kan werpen en wat niet. Dus - probeer ik zoveel mogelijk informatie te verzamelen over dat systeem teneinde er later beter bewapend tegen te zijn, in plaats van onmiddellijk tegen iedere bewaarder een grote bek op te zetten. Ik heb liever vijftien gesprekken met bewaarders die niet weten wie ik ben en veel over zichzelf vertellen, dan mij op de borst trommelend te presenteren als een politiek gevangene - dus belachelijk in de ogen van die mensen, want uiteindelijk zit je alleen maar voor vernieling en diefstal, weetjewel. Het zou me veel te ver voeren om ze dat te gaan verduidelijken. Daar is drie weken gevangenisstraf gewoon veel te kort voor. Die tijd heb ik alleen maar gebruikt voor observaties. Kijken hoeveel geneesmiddelen aan de mensen werden uitgedeeld om ze rustig te houden. Ja hoor. 's Morgens als die cellen opgaan, zie je al die uniformen aantreden met een dienblad vol en dan maar uitdelen - van valium, librium, mogadon, se-

resta tot methadon. Als je opstandig wordt, bestaan er nou eenmaal maar twee manieren daar om je opstandigheid te onderdrukken. De ene manier is de gewelddadige; zes man die je cel binnenvallen als je daar stampeit maakt en je in elkaar slaan - en de tweede manier is... ja, je zou het chemotherapie kunnen noemen op een heel laag niveau, zo van: 'Tja, u bent een beetje opgefokt zie ik, hier zijn uw geneesmiddelen'. Dat is allemaal heel leerzaam, ja. Maar wel weggegooide tijd natuurlijk. Want terwijl je d'r zit raak je ook steeds meer overtuigd van de nuttelosheid van het hele systeem. 't Is zo slecht in zo'n gevangenis dat echt niemand er beter uit zal komen, wat toch de bedoeling zou moeten zijn: mensen op de een of andere manier resocialiseren'.

BEZIT IS ONNODIG

'Ik kwam uit een gezin van sociaaldemocraten. Arbeiders. Dat anarchisme groeit in je. 't Is een van de socialistische richtingen waar je kennis mee maakt en dan kun je zelf kiezen. Van is het Bakoenin of is het Marx, is het Thoreau - wat komt het meest overeen met je eigen structuur. Bij mij Bakoenin dus. Bakoenin, Machno, Thoreau? Wat hij schrijft vind ik wel heel lief en heel leuk - ik ben ook een liefhebber van tuinen en vogels en bloemen, maar 't is natuurlijk maar een schrijver. Je verandert de maatschappij alleen maar door je eigen handelingen. Ik sluit me niet af voor de werkelijkheid'.

Wat mij opvalt, is dat die eerste anarchisten zo vaak uit rijke milieus kwamen: Bakoenin een aristocraat, Tolstoj een graaf, Kropotkin een vorst zelfs.

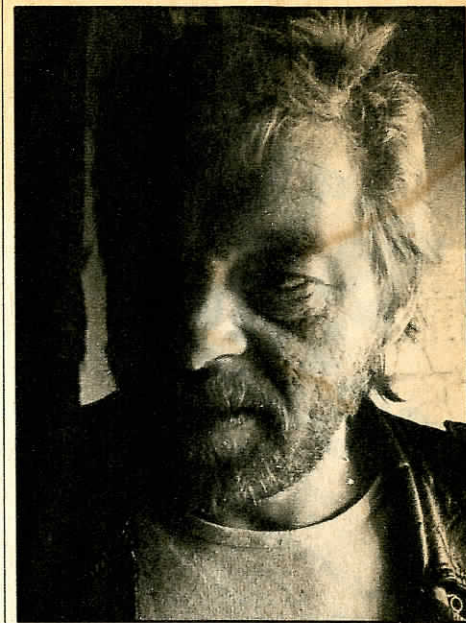
'Maar het ging toch niet om afkomst? Het ging toch om het uitdragen van ideeën? Het ging toch tegen de staat? Marx had ook aan de universiteit gestudeerd'.

Ik dacht niet zozeer aan hersens, ik dacht aan geld. Dat het misschien wanneer je als kind alles gehad hebt...

'...leuk is om als volwassene opeens niks meer te hebben?'

'Ja - terwijl ik me kan voorstellen dat een arbeider die van jongs af aan heeft staan sappelen in zo'n saaie fabriek...

'...Later nooit genoeg heeft? Dat is gezichtsbedrog natuurlijk, dat ligt er maar aan'

Observaties

wat voor arbeider het is. Ik ken genoeg arbeiders die helemaal niet met de leugenwereld om zich heen leven van reclame en commercie, die in die fabriek continu strijd leveren met de overheden daar van chefs tot directie - die het verdommen om óók nog es een keer over te werken om dat of dat te kunnen kopen. Geen hond zijn die achter die worst aanlopen. D'r komen steeds meer mensen die dat niet meer zien zitten - werken voor dat oude consumptiepatroon. Bezit is ook volstrekt onnodig. Je kunt de dingen toch gebruiken zonder ze te bezitten? Als ik een apparaat nodig heb voor mijn werk zou ik wel heel stom zijn om dat aan te schaffen. Kan ik het toch beter lenen? Ja, ik heb schilderijen, maar noem je dat bezittingen? Duizenden dingen heb ik gemaakt en ik heb er misschien nog twintig in een lijstje. Ze worden weleens meegenomen van tentoonstellingen. Dan ga ik echt niet naar de politie lopen. Dan denk ik gewoon van: nou, dat ding is meegenomen door iemand die het heel mooi vond, die zal er wel goed voor zorgen. Ooit heb ik zo'n schilderij teruggevonden in een kraakpand aan de Amsterdamse grachtengordel. Ik heb niet gevraagd of ik het terug kon krijgen. Het hing daar veel te mooi'.

'Zo'n kraakbeweging overigens noem ik

NBBS reizen

Nu ook telefonisch te boeken via ons informatie nr.: 071-145757.
strand en avontuur vakanties naar o.a.

COSTA BRAVA Lloret de Mar 17 dgn. per bus, halfpension	425,-
CORFU kamperen 2 wkn. inkl. tent etc.	795,-
MALLORCA Besci strand 2 wkn. halfpension	819,-
YOEGOSLAVIE Bečić strand 17 dgn. + vlucht. 2/3 pers. kamer volp.	874,-
KRETA strand hotel met zwembad. 2 wkn. halfp.	1120,-
NOORWEGEN kanopkamp 2 wkn. volpension. inkl. vlucht	1299,-
GRIEKENLAND 1 wk rondreis logies/ontbijt, halfpension	1320,-
MALLORCA zeezeilen op zeilacht. 2 wkn. logies	1350,-
ISRAEL bus en camping vouchers 15 dgn. inkl. logies/ontbijt en vlucht	1422,-
EGYPTE hotel rondreis 23 dgn. halfpension	\$ 699,-
IJSLAND kampeerrondreis 2 wkn.	2175,-
INDONESE "doe-het-zelf" rondreis 23 dgn. inkl. logies/ontbijt	2350,-
USA kampeerrondreis 16 dgn. halfpension	3450,-

Stuur mij de gratis zomerbrochure.
naam _____
straat/nr. _____ v.p.o. 25
postcode/plaats _____ Leiden
p.b. 11054, 2301 EB

**NBBS reizen: voordelig
weg voor iedereen**

niet anarchistisch, nee. Die is gewoon een weerspiegeling van de maatschappij er omheen. In die kraakbeweging kom ik gefortuneerde studenten tegen, dertienjarigen die van huis zijn weggelopen, junkies, moordenaars, souteneurs, koffieshophouders... Bij het woord anarchistisch denk ik toch aan een zeker politiek bewustzijn, en dat is bij veel krakers helemaal niet aanwezig. Zo'n hele Wijers-toestand. Kleine middenstand noem ik dat. Kleinburgerlijkheid. Mensen die ergens inkruipen en dan iets opzetten als een koffieshop, een drukkerijtje of weetikwat. Op het moment dat ze daarmee bezig zijn sluiten ze zich af van wat zich om hen heen afspeelt en ontwikkelen ze zich als traditionele middenstanders, die alleen maar iedere dag kijken hoe het met de baten en de kosten zit en voor de rest... Nee, sorry ik heb 't er niet hoog mee. Tevens opereren allerlei politieke partijen in de gelederen van de kraakbeweging. PvdA, CPN, PSP - die er dus ook wel voor zorgen dat zo'n krakersbeweging zich niet anarchistisch noemen kan'.

EIGEN RITME

Zelf stem je niet?
'Nee, ik stem niet. Ik kan me vinden in heel veel dingen van de PSP, in heel veel dingen van de CPN. Maar verder? Op korte termijn bieden die partijen geen oplossing, terwijl ik steeds korte termijnoplossingen moet bedenken. Een voorbeeld: de CPN houdt zich nu bezig met sollicitatieplicht, de PvdA volgt langzaam, maar ik word al jarenlang gekort - ik ben kunstenaar en ik solliciteer nou eenmaal niet. Ik zou niet weten waar ik moest solliciteren, want ik ben ten eerste fulltime bezig en d'r is geen enkele baas die gediend zou zijn met mijn werkkraft. Zo zijn bazen nou eenmaal, die hebben iemand nodig die in het arbeidsritme zit en dat zit ik niet. Ik zit in een eigen ritme, een anarchistisch ritme. En ook op lange termijn is mijn doel anders dan dat van de communisten. Mijn doel is volledige autonomie van mensen en niet oiv een centraal comité zittende beslissen wat er goed voor ze is. Trouwens, die communisten schieten mij als 't zover is dood als ik alleen maar met ze praat. Het klassieke verhaal, jazeker. Kijk naar wat er in Spanje is gebeurd, kijk naar de Oekraïne'.

Maar ook anarchisme wordt vaak geassocieerd met geweld.

'Daar komen jullie altijd op terug, hè? En niet ten onrechte natuurlijk...'

Ben jij zelf bereid geweld te gebruiken? Ook als er burgerslachtoffers zouden vallen?

'Een vreemde vraag aan mij als kunstenaar'.

Aan jou als anarchist.

'Als anarchist inderdaad die geweld niet uitsluit. Maar morgen word ik misschien doodgeschoten. Er is zoveel geweld. D'r worden duizenden mensen doodgereden per auto. En als je kijkt hoeveel mensen er bedrijfsongevallen krijgen... in de bouw, in de haven, in de militaire dienst. Dat is toch ook allemaal geweld? Dat is het geweld van de uitbuiters. Arbeiders zijn er ook niet op bedacht, dat hun ineens een arm wordt afgehakt door een machine waar ze mee werken'.

VERNIETIGEN

Maar geweld geeft ook macht, en daar ben je op tegen.

'Ja, dat is verwerpelijk, hè? Hoewel ik niet weet of je dat eigenlijk macht moet noemen'

Kom zeg, als jij een pistool tegen m'n hoofd houdt...

'Maar het gaat toch niet om het hebben van macht, maar om het uitoefenen daarvan? Als dat wapen van je in de kast ligt, heb je niet meer macht dan wanneer je aan de waslijn bezig bent. Nee, zo bekijk ik het niet. De macht ligt alleen in het beleven van de vrijheid van dag tot dag. Je leeft maar één keer, dus moet je er het allerbeste van zien te maken. Er zoveel mogelijk heelhuiden bereiken. Ik heb niet de pretentie dat ik die voor veertien miljoen mensen zou kunnen bedenken'.

'Ja, wat bedenk ik voor mezelf? Hoe mooi, hoe rozig ziet de maatschappij eruit die ik me voorstel... daar moet ik eens een korte spanne tijds over nadenken... Een mooie maatschappij is een maatschappij waar hele eenvoudige dingen gewoon geen punt zouden zijn... Zodat er geen grenzen bestonden, dat je gewoon kon wonen waar je wilde zonder allerlei poespas. Een maatschappij zonder APV's, zodat je op straat of op andere plaatsen gewoon zou kunnen plakken, wanneer je geen krant of radiosta-

tion bezat, of andere kanalen om van je te laten horen. Maar als je de huidige maatschappij wilt veranderen, moet je haar wel eerst vernietigen. Want alle leuke praatjes ten spijt van een Europa zonder grenzen, zie ik de bewaking steeds scherper worden. Overal is er controle, van de metro tot de bank. Overal staan camera's op je gericht en wil men informatie over jou - hoe je heet, waarheen je gaat...'

Volgens mij vechten jullie dan ook tegen de bierkaai.

'Nee hoor. Nee hoor. Het is niet hopeloos. Daarbij kan het internationaal anarchisme nooit worden opgerold, omdat het ongrijpbaar is. Het heeft geen partijburelen of centraal archief, het is een diffuse structuur. Wij gaan op pad en we gaan weer uiteen. Je kunt wel elk van die mensen als je ze te pakken krijgt een straf opleggen, maar het anarchisme bestrijd je daar niet mee'.

'Nee, ik ben niet pessimistisch. Ik ben nu 42 en ik hou het dus al een aardig poosje vol. Strijdbaar naar vermogen - zie zelf maar hoe je dat uitlegt. Als ik terugkijk, denk ik dat ik eigenlijk heel veel werk gedaan heb, ongeschonden uit de strijd ben gekomen en niemand nodig heb gehad om mij te financieren. De BKR ben ik vijftien jaar geleden al uitgezet - prima hoor. Hoewel ik dus tegen het opheffen van die BKR op zich ben. Want voor veel kunstenaars gaat het toch om verworven rechten als atelierversgoeding, en die worden nu ineens onder hun kont afgebroken. In die zin is het hetzelfde als wanneer een havenarbeider plotseling geen schepen meer kan laden of lossen. Hij staat opeens op de keien en dat is precies wat er met die kunstenaars gebeurd is. Met mij ook dus, maar mij kwam het goed uit toen: weer een band minder'.

Wil Heijens

Luigi Comencini

DE EENZAAMHEID VAN EEN VROUW IS EEN THEMA VAN ALLE TIJDEN

Woensdag, Nederland 1 om 22.07 uur: *Il Matrimonio di Caterina - Caterina's huwelijk*. Een televisie-film van Luigi Comencini gebaseerd op een boek van Mario La Cava. Over de film sprak Jean A. Gili (van het Franse blad *Positif*) met de maker. Oa over het scenario: 'Het manco van scenario's is altijd de nadruk op de procedure. Het zijn teksten die gemaakt zijn om gelezen te worden door de producent, de distributeur, de acteurs, terwijl ze onleesbaar zouden moeten zijn.'

Hoe ontstond het idee om een film van een uur voor de Italiaanse televisie te maken?

De televisie had me uitgenodigd om mee te doen aan een serie van tien films van een uur die door tien verschillende regisseurs naar de verhalen van tien verschillende Italiaanse schrijvers zouden worden gemaakt. Omdat ik al eerder *Het Huwelijk van Caterina* had gelezen - Mario La Cava had me zijn boek toegestuurd - wist ik onmiddellijk dat ik dit wilde voorstellen aan het derde net, want het verhaal was te beknopt om er een film van anderhalf uur op te baseren. Ik moet erbij zeggen dat ik na lezing van het boek van Mario La Cava, direct zin had om het te verfilmen. Hetzelfde was me overkomen na het lezen van *La Ragazza di Bube* van Carlo Cassola: in beide gevallen was er sprake van een directe affiniteit tussen de schrijvers en mij, tussen de personages uit de tekst en de personages die ik op het scherm tot leven kon laten komen. Wat *Het Huwelijk van Caterina* betreft, het komt zelden voor dat je in Italië een zo nauwkeurig intimistisch verhaal tegenkomt als dit. De figuur van de vrouw deed me onmiddellijk denken aan Félicité, de heldin van Flaubert in *Un coeur simple*.

Hoe is het scenario tot stand gekomen?

Toen het derde net mijn voorstel had aangenomen, zijn Massimo Patrizi, mijn dochter Cristina en ik aan het scenario gaan werken. We hebben van het boek een klassiek scenario gemaakt, dat wil zeggen een sce-

nario bedoeld om te worden gelezen en om de lezer te overtuigen. En we konden er inderdaad zowel de Italiaanse producent als de Franse co-producent mee overtuigen. Toen na enkele maanden wachten het licht op groen ging om de film te maken, heb ik het scenario herlezen en kwam ik tot de slotsom dat veel van de nuances van het boek verloren waren gegaan. Waarom? Misschien omdat het onderwerp te veel in andere woorden was verteld, woorden die niet de beelden en reacties oproepen die de precieze betekenis gaven aan de gemoedstemmingen van de personages. Toen heb ik het hele scenario herschreven en alles veranderd zonder iets te veranderen, dat wil zeggen, ik bracht kleine coupures aan in de scènes, ik maakte een collage van de essentiële momenten, door er elementen uit het boek aan toe te voegen die in de eerste versie verloren waren gegaan. Ik heb nog nooit een film gemaakt die zo trouw is aan de tekst als *Het Huwelijk van Caterina*. Voor het eerst heb ik zelfs geen komma veranderd, omdat ik geloof de juiste benaderingswijze voor het omzetten van literatuur in beeld te hebben gevonden. Een typisch voorbeeld hiervan is het slot, dat literair gezien heel mooi was, maar filmisch bijzonder moeilijk was weer te geven.

ALLES WAS OP MAAT

De problemen van de adaptie liggen altijd heel gevoelig omdat ze de overgang van de ene taal naar de andere, van de ene ma-

nier van waarnemen naar de andere inhouden.

Inderdaad lees je een boek zelden achter elkaar uit; een film daarentegen wordt doorgaans van het begin tot het einde bekeken. Daarom zijn die twee momenten in de film, het begin en het einde, zo belangrijk: het begin van het verhaal moet direct de belangstelling wekken en het einde moet een licht werpen op het geheel, op het moment dat het werkstuk rond is. Mijn verhaal voldeed aan die twee voorwaarden. Een vader die naar de veemarkt gaat om bij een huwelijksmakelaar een echtgenoot voor zijn dochter te kopen, is bijzonder genoeg om direct de belangstelling te wekken; en het slot, dat de ontstellende triestheid van Caterina onderstreept, is in het verhaal nog mooier en unieker. Maar terwijl het begin gemakkelijk te vertellen was, leek het slot, dat zo literair en zo bondig was, bijna niet in beelden en dialogen te vertalen. Toch was het een van de passages die me het meest aansprak. Ik zal het eens voorlezen: 'In haar bed, met wangen nat van de tranen, peinsde Caterina over de uit haar leven verdwenen echtgenoot en ze verbeelde zich dat ze af en toe op de deur hoorde kloppen, alsof ze wachtte om er vandoor te gaan met iedere man die haar wilde hebben en langzaam maar zeker maakte een verdoving zich van haar meester en het was de slaap.' Hoe kun je het wegzakken van zoveel dwanggedachten in de slaap weergeven in beelden en dialogen? Hoe kun je beknopt en zonder je toevlucht te nemen tot voice off zoveel droevenis tot uitdrukking brengen? Alles werd als bij toverslag opgelost door die paar woorden die ik Caterina aan het slot van de intrige tegen haar moeder liet zeggen: 'Het beviel me wel met hem, ook al was hij zo.' Als een merkteken gaf die onthulling heel goed de kloof aan die Caterina, haar levensangst, het ontwaken van de gevoelens die ze voortaan zou ervaren en die onmogelijk meer te verdringen waren, scheidde van het bekrompen realisme van de ouderlijke ervaring. Caterina accepteerde een echtgenoot die haar al met het dienstmeisje had bedrogen om in ieder geval een man te hebben, om tenminste iets te hebben.

Ik vind het een hele bijzondere oplossing voor het probleem.

Ik weet niet of het zo bijzonder is, maar in ieder geval wel functioneel. Ik zou er nog

Luigi Comencini:
Kiezen voor overwonnenen

aan willen toevoegen dat ik me bij het herschrijven van het scenario één regel heb opgelegd die ik, bij het weinige werk dat ik nog zal doen, voortaan altijd zal toepassen. De lijn waar ik me bij het herschrijven van het scenario strikt aan gehouden heb is deze: Schrijf nooit zinnen die meer tijd vergen om weer te geven op film dan om te worden gelezen. Het manco van scenario's is altijd de nadruk op de procedure. Het zijn teksten die gemaakt zijn om gelezen te worden door de producent, de distributeur, de acteurs, terwijl ze onleesbaar zouden moeten zijn. Daardoor sprak de tweede versie van het scenario waarin ik een hele reeks kleine coupures had aangebracht, veel minder aan dan de eerste; toch stelde die me in staat om de film zonder enige wijziging op te nemen. Je kunt makkelijk in je scenario zetten: 'Zus en zo verliet zijn huis, liep langzaam over de binnenplaats, keek naar de lucht, zag dat het ging regenen, versomberde, ging terug om een paraplu te halen en besloot thuis te blijven.' Om zo'n gemoedstoestand in filmbeelden weer te geven kost veel meer tijd dan nodig is om de woorden te lezen; bovendien zou het aan kracht inboeten omdat het niet natuurlijk uit het beeld zou voortvloeien. Het probleem van de overgang van het geschrevene naar de uitbeelding ervan houdt me steeds meer bezig na al die jaren die ik aan de film heb gewijd. Ik vind dat men nog steeds op een verkeerde manier keuzen blijft maken; fouten in de tekst of het scenario probeert men vervolgens moeizaam bij de opnamen of bij de montage te herstellen. Daarentegen was er niets eenvoudigers dan om *Het Huwelijk van Caterina* op te nemen en te monteren. De film is in vijf da-

gen gemonteerd. Alles was voorzien, alles was op maat.

De film maakt een heel klassieke indruk en de bondigheid van het verhaal werkt ten gunste van dat classicisme.

Er zit in *Het Huwelijk van Caterina* een noodzakelijkheid van beeld en taal. Je had het verhaal uit kunnen rekken en er een film van anderhalf uur van kunnen maken; maar ik heb geprobeerd om het wezenlijke karakter van de visuele taal te bereiken en ook de zeer wezenlijke taal uit het verhaal van Mario La Cava terug te vinden. Het tweede scenario verschilt alleen daarin van het eerste, dat ik slechts de kern van de scènes heb behouden en ik heb een montage gemaakt die de toeschouwer voortdurend in spanning houdt ten aanzien van een emotie en die zijn nieuwsgierigheid tot het einde toe zonder onderbreking gaande houdt. Ik heb het verhaal besloten met dat antwoord dat volgens mij een goed equivalent was van de literaire tekst.

U heeft in een interview gezegd dat de film niet realistisch was. In welke zin bedoelde u dat?

De film is niet realistisch voor zover hij in

weerspiegeling is van een tekst die zelf niet realistisch is. Het verhaal van Mario La Cava is niet realistisch; het is misschien op de werkelijkheid geïnspireerd, maar gesublimeerd door de poëzie, door de literatuur, precies zoals *Un coeur simple* van Flaubert.

Hoe ziet u het probleem van de tijdsbepaling van de film?

Het realisme veronderstelt een nauwkeurig bepaalde plaats en tijd. Het werkt met feiten die alleen op dat moment en op die plaats kunnen gebeuren. Maar in *Het Huwelijk van Caterina* gaat het om de analyse van de levenshouding van een eenvoudige en gedweeë vrouw, een analyse die niet aan tijd, of periode of plaats gebonden is. In die zin is de film niet realistisch. Het boek speelt in de jaren dertig, zo rond 1933-'34, midden onder het fascisme, maar zonder dat de schaduw van het fascisme voelbaar is; het is ook geen verhaal als dat van Silone, dat zich vóór het fascisme afspeelt. Het boek van La Cava is dus niet gedateerd. Ik heb de tijdsbepaling van mijn film vaag gehouden, laten we zeggen ruw weg voor de komst van de televisie. De televisie heeft in

Italië, zelfs in de meest achtergebleven provincies, een 'culturele-', of 'anti-culturele revolutie' teweeggebracht - ik weet niet hoe je dat moet beoordelen - die de betrekkingen tussen de mensen ingrijpend heeft veranderd. Het verhaal zoals La Cava het schreef naar het heden verplaatst, zou heel onnatuurlijk zijn: het is duidelijk een geschiedenis die zich voor de komst van de televisie afspeelt, maar of het nu de jaren vijftig, veertig of dertig zijn, is niet van belang. De eenzaamheid van een vrouw is een thema van alle tijden, het is ook nu actueel; maar als je het in de consumptiemaatschappij situeert, zou het verhaal met andere beelden, met een andere dialoog verteld moeten zijn.

VERLATEN DORP

Hoe heeft u het probleem van het filmen op locatie opgelost? Het bewuste dorp zal vandaag de dag toch wel wat verschillen van het dorp zoals we dat in de film zien?

De televisie heeft sterk bijgedragen aan de ontvolking van het platteland. Door de bekoring van de stad te laten zien, heeft zij geleid tot een volksverhuizing van het land naar de stad. Die beweging kwam direct na de oorlog op gang en nam toe in de loop van de jaren vijftig, samen met de trek van het Zuiden naar het Noorden. Door mijn film te situeren voor de komst van de televisie, plaats ik het verhaal in een streek waar de ontvolking op gang is, maar nog niet voltooid. Het verhaal speelt zich af in een dorp dat volkomen verlaten was toen ik er kwam, de weinige inwoners die je in de film ziet heb ik erheen gebracht. Het was een dorp op een heuvel, met alleen wat olijfbomen, geiten en ezels; alle inwoners waren vertrokken naar de vlakte van Salerno. Ik moest dus mensen meenemen om het dorp enigszins te bevolken. Het is daar nog precies zoals vroeger. Ik hield alleen het buitenaanzicht van de winkels wat aan te passen en de tegenwoordige auto's te vervangen door oudere typen. De oude autobus bijvoorbeeld is er niet meer; iedereen heeft een eigen auto en de autobussen zijn modern. Wat betreft het huis waarin de handeling zich voltrekt, dat is samengesteld uit verschillende kamers in afzonderlijke huizen die binnen een afstand van vijftig meter bijeen lagen. De huizen zijn heel klein en vele ervan zijn in verval; ik heb dus van verschillende delen gebruik moeten

maken om één huis te suggereren. Om op die kwestie van het realisme terug te komen, moet ik zeggen dat hetzelfde misverstand zich voordeed met *Pain amour et fantaisie*. Gezien in het licht van het neo-realisme, leek *Pain amour et fantaisie* op het moment dat hij uitkwam, een schimp-scheut aan het adres van de beweging. Welnu, je hoeft alleen maar te bedenken dat de film gemaakt is op basis van de jeugdherinneringen van Margadonna, die teruggingen tot de beginjaren van deze eeuw, om te begrijpen dat die film heel algemeen was gesitueerd op het platteland van de Abruzzes in een niet nader omschreven jaar: hij is nooit bedoeld geweest als een roze neo-realistisch werkje uit protest tegen het zwarte neo-realisme van de Italiaanse cinema. *Pain amour et fantaisie* was geen neo-realistische film, hij beantwoordde aan het plezier om personages te laten bewegen in een omgeving waarin zij vrijelijk handelden en waarin ze zich thuis voelden.

De stilistische keus vormt geen belemmering om de problemen duidelijk te maken die zich aan de personages voordoen?
Natuurlijk wel. In het geval van *Pain amour et fantaisie* zijn de dingen lichtelijk afgezwakt door het meespelen van De Sica en Gina Lollobrigida, die de film een wat oprechte-achtige toon gaven.

'Het Huwelijk van Caterina' vervolgt de lijn van uw gefilmde vrouwenportretten. Het is ontegenzeggelijk een van uw meest geslaagde.

Dat is me al meer gezegd over *Het Huwelijk van Caterina*. Ik heb vaak verklaard dat ik erg graag vrouwen en kinderen als onderwerp kies; misschien omdat zij de zwaksten zijn. Er is me eens gevraagd of ik een voorkeur had voor positieve of negatieve helden, voor overwinnaars of overwonnenen. Ik antwoordde toen: overwonnenen, of helden die het niet van zichzelf weten, die zich niet bewust zijn dat ze iets vertegenwoordigen. Ik heb *Het Huwelijk van Caterina* gemaakt door voortdurend aan die vrouwenfiguur te denken. Vanaf het begin had ze voor mij de trekken van Anna Melato, de zus van Mariangela Melato. Ik kende Anna Melato omdat zij de stand-in was voor Angela Molina in *l'Inferno* en voor Maria Schneider in *Cercasi Gesù*.

Jean A. Gili

Ingezonden mededeling

ANARCHISME-TITELS

VERSCHEENEN BIJ HET WERELDVENSTER.

Emma Goldman,
Mijn leven deel 1 en 2
f 45,45 per deel

Emma Goldman,
Essays en brieven
f 24,75

**F. Domela
Nieuwenhuis,**
Van Christen tot
anarchist
f 18,65

G. Sanguinetti,
Over het terrorisme
en de staat
f 20,10

Kroonstad '21:
'De Derde Revolutie'
f 15,40

Verkrijgbaar
in de boekhandel.

EEN HEMEL OP AARDE

Een maand lang de VPRO-radio over het anarchisme in de jaren tachtig, ism het redactiecollectief van het anarchistisch maandblad De Vrije

Zondag 22 april, Hilversum 3, 14.02-17.30 uur:

Rechtstreeks programma vanuit Tetterode in Amsterdam, Met anarchistische tips, actualiteiten en veel Spleenmuziek, vandaag een optreden van de Engelse formatie Apple on the drum en de Amsterdamse groep Frites Modern. In deze uitzending, waaraan ook meewerken radio De Vrije Keizer en Radio Got, oa discussies over de Europese Verkiezingen (tussen PSP en Spuigroep), over de vraag wat is anarc-feminisme en: hoe rolbevestigend is de kraakbeweging.

Zondag 22 april, Hilversum 1, 20.03-22.00 uur:

De documentaire 'Anarchisme en arbeid'. Gesprekken met vertegenwoordigers van de Vrije drukkerij Luna, een vrouwendrukkerij, het platencollectief Borstplaat, een klussencollectief, de bond tegen het arbeidsethos en de syndikalistisch vakbond OVB.

Vrijdag 27 april, Hilversum 2, 9.33-11.00 uur:

'Anarchisme als levenshouding'. Laatste van een serie portretten van oude en jonge anarchist. En na het nieuws van half elf: de vierde en laatste les van de cursus 'hoe word ik anarchist'

Van de themamaand 'Een hemel op aarde' verschijnt half mei een samenvatting in het maandblad 'De Vrije'. U kunt dat nummer bestellen door f 4,80 over te maken op giro nr. 444600 van de VPRO in Hilversum, onder vermelding van 'De Vrije'

mma in eerder uur-blok begonnen

41

EEN HEMEL OP AARDE

Zondag 29 april de laatste uitzendingen van dit april-onderwerp over anarchisme in de jaren tachtig.

Zondag 29 april, Hilversum 3, 14.02-17.30 uur

Rechtstreeks programma vanuit kraakcentrum De Blauwe Aanslag te Den Haag. Tips, actualiteiten en veel Spleenmuziek, van oa de Rotterdamse formatie Dojoji en de Haagse groep Prairie-whore.

Zondag 29 april, Hilversum 1, 20.02-22.00 uur

Anarchisme en de staat.
Een documentaire van Hans Simonse.

Met een Hemel op aarde neemt de VPRO-radio afscheid van de thema-programmering en gaat zich de komende maanden voorbereiden, dmv een aangepaste programmering, op de B-status.

mma in eerder uur-blok begonnen

39

EEN HEMEL OP AARDE

Een maand lang de VPRO-radio over het anarchisme in de jaren tachtig

Zondag 15 april, Hilversum 3, 14.02-17.30 uur:

Rechtstreeks programma vanuit het oude politiebureau te Groningen. Anarchistische tips, actualiteiten, interviews en veel Spleenmuziek. Optreden van de formatie Quadance en André Salters

Zondag 15 april, Hilversum 1, 20.03-22.00 uur:

Anarchisme en arbeid
Een documentaire van Diane de Coninck

Vrijdag 20 april, Hilversum 2, 9.33-10.45 uur:

Anarchisme als levenshouding
Portret van Jan van Zanden (1900), ooit bekeerd door Domela en sinds zijn geboorte al wonend in het Mekka van het anarchisme, Appelscha

Samenstelling: Kees Slager

mma in eerder uur-blok begonnen

37

VPRO Gids
28 april /
4 mei,
1984
(nr. 11)

Een hemel op aarde

ANARCHISTISCHE ONTMOETINGEN

Zondag op Hilversum 3 en 1 voor het laatst Een hemel op aarde. Een maand lang de VPRO-radio over het anarchisme in de jaren tachtig.

Belangrijk motor van de serie was Kees Slager. Hij praatte de afgelopen periode met talloze anarchist. Ambivalente gevoelens. Vertwijfeling in zijn vragen, stiltes na de antwoorden. Als afsluiting van de serie een serie notities van hem; een voorzichtige poging tot de aanzet van een evaluatie. Met Een hemel op aarde is overigens een einde gekomen aan de maandprogrammering bij de VPRO-radio.

MIJN VLEKKEN

Een straat in de Amsterdamse Pijp. Drie smalle trappen op en dan een kleine, kale zolder. Er hangt een schommel aan een balk. Verder alleen een stencilmachine, waaraan twee mannen staan te etteren: te veel inkt zodat de velletjes papier aan de rol blijven plakken; te weinig inkt waardoor de helft onleesbaar wordt.

Dit is de stencilmachine van het OVB, het Onafhankelijk Verbond van Bedrijfsorganisaties. Beschikbaar voor leden, die zich druk maken over iets wat gebeurt in hun bedrijf, hun buurt, of waar dan ook.

Willem vertaalt de filosofie achter de stencilmachine: 'Ik vind dat je alles zelf moet doen. Daar krijg je een beetje karakter van. Dan voel je je ook meer betrokken, dan wanneer je je tekstjes inlevert en drukwerk bestelt. Gooi er maar een middag tegenaan. Dan zijn het tenminste jouw stencils. En die vlekken, ach we zijn geen Panorama'.

'Kan iedereen hier zomaar aan de slag, of is er toch een eindverantwoordelijke', vraag ik.

'Bij ons bepalen de leden wat er gebeurt en hoe de strijd wordt aangegaan met de werkgevers. En als de leden willen dat dit of dat standpunt verspreid wordt, dan staat hier de stencilmachine. Daarom ben ik weggegaan bij het FNV. Omdat zij dachten, dat zij wisten wat goed voor mij was. Nou, dat weet ik toevallig zelf beter dan al die doctorandussen daar. En dan maar geen prachtig gelayout stuk in de bondskrant-met-censuur. Dan stencil ik hier zelf wel,

wat ik ergens van vind en ik deel ze zelf uit en dan heb ik er nog een verhaal bij ook. Bij m'n eigen stencils, mét vlekken. Mijn vlekken'.

SPANJE

Een bejaardenhuisje in Breda. Aan de muur hangt een portret van Domela en een van de Spaanse anarchist Durruti. Frans van der Donk schenkt een glaasje limonade in. Flarden herinnering komen boven; herinnering aan 1936 toen hij - op de fiets - afreisde naar Spanje om er te gaan vechten tegen de fascist. En de enige nog levende Nederlandse anarchist, die in de Spaanse burger-oorlog vocht. Tevoet trok hij met Duitse kameraden de Pyreneeën door. Na een paar weken training stond hij al aan het Ebro-front. Nog een paar weken later bracht het anarchistische weekblad 'De Arbeider' het bericht, dat Frans gesneuveld was. Dat klopte dus niet: 'Ik had alleen maar 'n kogel door m'n been gekregen', lacht Frans, 'Onkruid vergaet niet'. Gelukkig hebben m'n kameraden me op de schouders meegenomen, want de fascist. En die schoten allen gewonden kapot'.

Een jaar was hij aan het front. Schietend met een mitrailleur. Een anarchist zonder gebroken geweertje dus. Hoe zonder dat, schietend aan het front liggen? 'Ik ben in principe tegen geweld', zegt Frans op een toon alsof hij deze vraag al voor de honderdste keer moet beantwoorden, 'maar er moest toen iets gedaan worden tegen het

oprukkende fascisme van Hitler en Franco. Die moordden duizenden mensen uit: joden, zigeuners, homo's, linkse mensen. Toen ik dat allemaal hoorde, was het voor mij nooit moeilijk. Al wil ik je wel zeggen, dat ik nooit met plezier achter dat machinegeweer heb gelegen. Maar het moest, en ik zou het weer doen'.

DE AUTOMAAT

'In Farmsum', zegt de oude Henk de Groot, een van de smaakmakers van het Noordelijk Gewest, 'in Farmsum woonde een individueel-anarchist. Hij heette Tamminga en hij was voorman aan de haven. En toen gebeurde het op een dag, dat daar mensen met zakken kunstmest liepen te sjouwen uit een schip. Maar tussen dat schip en de kaai lag nog een ander schip. Dus die mensen moesten steeds met die zware zakken op hun nek over dat schip klimmen. Hij zegt: Waarom vraag je niet of die schipper z'n schip een eindje verder legt, daar is plaats aan de kaai. De arbeiders zeiden: 'Dat wil die rotschipper niet'.

En toen - en dat is historisch hoor - loopt Tamminga naar 'n olieboertje, jewetwel, die vroeger leurden met zo'n karretje en een pet, waarop 'De Automaat' stond. Hij zegt tegen dat olieboertje: leen me je pet even. En met die pet op gaat-ie naar die schipper, een Duitser. 'Onmiddellijk verhalen dat schip!', roept-ie tegen die schipper, ja zo'n beetje op z'n Duits dan. Die mof die ziet die pet en zegt: 'Jawohl, Herr Hafenmeister', en legt dat schip langs de kaai... Wat moet je nu met zulke mensen; die zijn doof en blind voor elk menselijk argument, maar springen voor het eerste het beste stukje uniform'.

KICK

Hij heeft 'n kamer op de eerste verdieping van het Amsterdamse kraakpand. Met uitzicht op het standbeeld van Domela Nieuwehuis. Ooit begon Peter als brave linkse actievoerder in de PPR en de alternatieve fietsersbond. Maar na een paar jaar, plus een hardhandige confrontatie met de ME, verliet hij het parlementaire pad. Peter werd fulltime kraker en anarchist. Fulltime kraker, wat bezielt zo iemand? 'Ik denk niet', zegt Peter, 'dat het zoveel met bezieling te maken had. Er zit ook 'n persoonlijke kick in. Op 'n gegeven mo-

ment is het ingooien van ramen nog leuk ook. Je kan natuurlijk het politieke verhaal er achter bedenken. En dat blijft ook wel staan. Maar 't is ook gewoon leuk om ramen in te gooien'.

Wat is daar voor leuks aan? Moet je je agressie kwijt, ofzo? Peter: 'Ja, maar die zal ook wel ergens vandaan komen. Dat je tegen een systeem aanloopt, dat je niet geeft wat je hebben wilt, ook al zijn je eisen niet al te hoog. Dat je een studie politicologie volgt, waarvan je ontdekt dat dat waanzin in. En een opvoeding hebt gehad, die ook niet alles was. Ach, als je dan je agressie kwijt kunt door wat ramen in te gooien... Ja, dan roept iedereen meteen, dat dat verantwoord moet zijn en dat er over gediscussieerd moet worden. Maar voor mij is het verhaal duidelijk en ik hoef mezelf niet elke keer af te vragen: waarom gooi ik nu een steen? Ik heb ervaren dat als je dat met een groep anderen doet, dat dat best gezellig is. Je gaat af en toe even de kroeg in en dan weer de straat op'.

Is dat wat anders dan vandalisme?

Peter: 'Ach, ik doe het misschien wat gericht. Ik doe het niet bij de bakker. Maar dat kun je zo'n vandaal ook niet kwalijk nemen. Ik ben nu eenmaal een intellectueel en ik kan er een aardig verhaal bij vertellen. Maar wat een vandaal doet, is ook een vorm van verzet tegen deze maatschappij'.

HANDZAAG

De eerste keer dat ik bij Jan van Zanden in Friesland op bezoek ben, is het nog winter en koud. Een tanige man doet open; het dunne, witte haar krult in slierten rond z'n hoofd. Z'n vrouw schenkt kruidenthee in, die op de houtkachel stond te pruttelen. Daarna moet ik mee naar de tuin. Terwijl ik m'n jas dichtknoop en m'n sjaal omdoe, loopt Jan al in z'n truitje buiten. In de schuur toont-ie trots de stapels hout, waaraan hij dagelijks, ondanks z'n 83 jaar, staat te zagen. Met de handzaag.

In een deel van de schuur staan oude kranten torenhoog opgestapeld. 'Voor de kachel?', vraag ik. 'Nee, voor het Fonds voor Internationale Solidariteit', zegt Jan. Voor dat fonds, dat geld verzamelt voor de slachtoffers van de 'internationale repressie', haalt hij nog altijd oude kranten op.

Achter de schuur ligt de tuin; een grote tuin met een composthoop. Want sinds 'n jaar of

Tekening: René van Asselt

vijftien is Jan, die altijd boer is geweest, zichzelf aan het bewijzen, dat hij het vroeger altijd fout heeft gedaan met kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen. 'Ik heb veel misdaan in die tijd', zegt hij, 'en nu probeer ik daar nog iets goeds voor terug te doen. Ik heb hier bewezen, dat de aarde zichzelf gezond kan maken en zonder chemische rommel de beste vruchten afwerpt'. Anarchisme is voor hem een kwestie van mentaliteit: je moet de verantwoordelijkheid op kunnen brengen voor je daden. Naar je medemens, maar ook naar de natuur. Is tegen drank en tegen geweld. Heeft maar één keer in z'n leven geweld gebruikt. Dat was in de oorlog toen een controleur van de bezetters hem wou beletten om een deel van de koolzaadoogst achterover te drukken. Die heeft-ie toen de schuur uitgeslagen. 'Maar dat was echt 'n kwestie van leven of dood', zegt Jan, die in de oorlog meer dan dertig onderduikers op z'n boerderij had.

AFFICHE

Anarchisten en organisatie. Ik praat met Paul, kleinzoon van Anton Constandse, die al jaren actief is in de anarchistische beweging. 'We hebben de Anarchistische Federatie', legt hij uit. 'Die proberen actie en propaganda voor het anarchisme te coördineren in ons land'.

Noem eens 'n voorbeeld, probeer ik.

'Nou ja, bij de verkiezingen praten ze over het gezamenlijk maken van een anti-verkie-

zingsaffiche', zegt hij aarzelend. 'Maar uiteindelijk geloof ik dat er elf verschillende affiches zijn gekomen'.

ZAKDOEK

We staan voor een monument op de camping 'Tot Vrijheidsbezinning' in Appelscha. Een monument ter nagedachtenis aan de anarchist, die vielen in de laatste oorlog. De urn met as van Jo de Haas, een van de voormannen die nog nét voor de bevrijding werd gedood door de Duitsers, is verdwenen. Vandalen hebben het kastje, waar de urn instond, vernield.

Twee oude anarchist van het Noordelijk Gewest, leggen uit, dat geweldloosheid ook in de oorlog betekende, dat je geen wapens opnam. Ook niet tegen de bezetter: 'Amerika verkocht tot vlak voor het uitbreken van de oorlog nog staal aan de Duitse wapenindustrie. Die waren niet veel beter dan de Duitsers. Wij zijn principieel geweldloos. Je kunt nooit een gezonde samenleving baseren op geweld'.

Een paar uur later zitten we in een keurig, burgerlijk ingerichte kamer in een nieuwbouwwijk van een dorp, een eindje verderop. Aan het woord is een man, die in '34 dienstweigerde uit anarchistisch idealisme. Achteraf heeft hij spijt: 'Wat kon ik in de oorlog? Ik had geen verstand van wapens! Het enige wat ik kon was met m'n zondagse zakdoek naar de moffen zwaaien'.